

Mezinárodní anketa k aktuálním úkolům teorie památkové péče

Dějiny památkové péče se v každé zemi liší a také památková teorie má svá regionální specifika. Přesto není možné ani jedno z těchto témat fundovaně uchopit bez náležitého mezinárodního kontextu. Pokusili jsme se tedy do čísla promítnout i tuto perspektivu, a to skrze osvědčený a zároveň v řadě aspektů ošemetný nástroj mezinárodní ankety. Jejím cílem bylo prezentovat přední profesionální úroveň teorie památkové péče, její zahraniční, a zvláště mezinárodní záběr, a to prostřednictvím přímých aktuálních názorů osobností této disciplíny. Při hledání respondentů nám přitom nešlo o atraktivnost známých jmen, ale o věcné myšlenky a získání potenciálního dílčího zdroje pro srovnání s domácím uvažováním.

Obrátili jsme se na třicet čtyři erudovaných zahraničních teoretiků, vysokoškolských pedagogů i organizátorů oboru, přičemž kritériem jejich výběru byla nejen prokazatelná odbornost a význam, ale také zaměření a zázemí v odlišných specializacích (movité památky a restaurování, metodologie, architektura a urbanismus atd.) a práce v rozdílných institucích (vzdělávacích, výzkumných, státních i nevládních, odborně profesních, mezinárodních apod.). V neposlední řadě jsme se ve skupině oslovených snažili pokrýt široký celosvětový původ a působíště včetně kulturně-náboženské rozmanitosti. Důraz byl pochopitelně kladen na evropské prostředí a specifickým plánem bylo získat názory více reprezentantů přímo sousedících zemí. Bohužel, i přes mnohokrát opakované i neodbytné písemné a někdy i telefonické prosby zaslal své odpovědi nakonec jen zlomek oslovených expertů. Mimo jiné se nám nepodařilo zajistit reakce kolegů z Asie a Austrálie, které by byly nesmírně cenné už kvůli pohledu odlišné kulturní tradice, ale ani z většiny sousedních států – nakonec nám vyšli vstříc jen kolegové ze Slovenska a jedna odbornice z Německa. O to více si vážíme odezvy respondentů, kteří převážně dosáhli oborového respektu a domácího i mezinárodního postavení, byť ne provázeného politickým vlivem. Jde o osobnosti, které jsou kompetentní a aktivní, s širokým přehledem, věnují se cíleně památkové péči, většinou jsou autory odborně teoretických i výzkumných textů, spoluautory mezinárodních dokumentů i mezinárodními funkcionáři. Nejspíše není náhodné (platí to ostatně i pro většinu dalších oslovených), že s jednou výjimkou prakticky všichni

stojí mimo státní památkovou péči, ale ve směřování se uplatňují v akademické sféře jako univerzitní profesori.

Ještě než uvedeme samotné odpovědi, dovolujeme si k nim představit stručný komentář (bez nároku na obecně platné závěry, které vzhledem k malému počtu odpovědí nejsou na místě):

V některých případech dotazovaní poněkud sklouzávají k odpovědím na otázku hlavních úkolů památkové péče jako celku, a ne samotné teorie, což může souviset s nezažitou a málo diskutovanou představou o předmětu teorie.

V obsahu odpovědí se zračí specializace a zkušenosti autorů, jako např. odlišnost zaměření na movité a nemovité památky nebo aktivní zapojení do terénní praxe. V žádném z textů ale není zpochybněn význam teorie památkové péče. Objevují se však náznaky, že zdaleka ne v každé zemi je zabývání se takovou teorií rozvinutou a podporovanou činností.

Zdá se, že relativizace a komercializace hodnot, oslabování role autorit a související problematika funkce expertů (památkářů) a zapojení subjektů se stávají jedním z podstatných témat současné teorie. Výstupem teorie tak mohou být nejen formulované znalosti, ale také budování společenství, které se na památkové péči s porozuměním podílí.

Konečný počet anketních odpovědí navzdory našim úmyslům asi ani nemohl vytvořit komplexnější obraz, jaký lze nalézt např. v některých mezinárodních sbornících teorie památkové péče. Můžeme se zamýšlet i o příčinách poměrně malé odezvy oslovených zahraničních odborníků. Nelze však popřít význam a nezapustitelnou roli mezinárodní diskuse a teoretického uvažování o podstatě a směřování památkové péče. V nadnárodním diskursu se syntetizují nejprogresivnější poznatky a názory mající původ v různých zemích či regionech, a tudíž zohledňuje různorodost kultury i prostředí a role jejich specifických. Následně je jasnozřivěji utvářen nadhled – obecné závěry o jádru problematiky nejsou zatíženy domácí kulturou, politikou ani oborovým systémem (býtť nastavování mezinárodní strategie už oproti tomu může nést znaky těžkého politického kompromisu). V mezinárodní rovině teoretické báze památkové péče se integruje badatelský i organizační potenciál, který je na úrovni jednotlivých zemí tvořen pouze jednotli-

vými individualitami, a tím se zesiluje hlas péče o kulturní dědictví, podporuje její šíření, spolupráce a budování jejího uznání.

Vít JESENSKÝ

Mezinárodní anketa:

1. Co považujete za nejnaléhavější úkol souběžné teorie památkové péče?
2. Jaké aktuální problémy řeší teorie památkové péče ve Vaší zemi?

Prof. C.M. Dinu BUMBARU

Původním vzděláním architekt, specializuje se na památkovou péči o stavby i města a je expert strategie Heritage Montreal Foundation a jiných kanadských nevládních organizací urbanistického rozvoje. Působil jako prezident ICOMOS Canada a generální sekretář ICOMOS. Je napojen na Université de Montréal, kde spoluzakládal první studijní program památkové péče. (Fotokredit: Alexandre Messier).

1. První otázka se týká transformace teorie založené na artefaktech a rozvinuté na obnově velmi důležitých památek, s nimiž se zachází jako s částí národního archivu staveb a lokalit, na teorii řešící živý ekosystém památkových objektů a území jak architektonických, tak městských nebo archeologických s hmotnými i nehmotnými dimenzemi.

2. Druhá otázka souvisí s emancipací památkové péče z dominujícího „manažerského diskursu“, který, jak se zdá, se spíše soustřeďuje

na administrativní a technické procesy, ne-li přímo na technokratické postupy, než na ducha a duši památkových staveb. Vždyť památková péče je kulturní činnost podporovaná vědou a etikou, ne management pro management.

Prof. Rosa Anna GENOVESE

Vystudovala architekturu s další specializací na restaurování památek na Università degli Studi di Napoli Federico II, kde je profesorkou péče o architektonické a krajinné památky. Zároveň je členkou ICOMOS Academy, sítě expertů a vědeckých výborů ICOMOS pro kulturní cesty a Theophilos. Jako zdatná badatelka, přednášející a autorka se zaměřuje na teorii a metodologii péče o památky.

1.

Obrana kulturního dědictví mezi konzervací a transformací

Na křižovatce avantgardní modernity s high-tech a globalizovanou dimenzí zcela bez aktuálnosti a historických referencí na jedné straně a postmodernismem občas regresivním, imitativním a falzifikujícím (až po stylistické návraty 19. století nebo replikování toho, kde to bylo a jak to bylo) na straně druhé existuje třetí způsob, způsob živého a kultivovaného vztahu k paměti a její aktivní kontextualizace.

Proto neexistuje žádná konceptuální nebo inherentní neslučitelnost mezi starodávným a novým nebo mezi konzervací a inovací. Obojí je aspektem téhož problému, který má být řešen pokaždé znovu pomocí kultury, kreativity a smyslu pro míru. Konečným cílem je technologická modernizace tradičních stavitelských metod pomocí experimentálních, nebývalých realizačních postupů schopných získat z klasických materiálů nový výrazový potenciál.

Obnovu (restaurování) je proto třeba považovat za zásah do kulturní památky a také za její možnou modifikaci a mělo by k ní dojít vždy pod přísnou vědeckotechnickou a historicko-kritickou kontrolou, zatímco ochrana je pre-

vence a péče vykonávaná pomocí běžné údržby, aniž by se zasahovalo do artefaktu skrze samotné restaurování.

Zásahy obnovy a ochrany do památkových objektů jsou proto důsledky historicko-kritické reflexe, která prostřednictvím základních metodologických doporučení vycházejících ze zachovaných urbanistických a architektonických struktur převádí dané zásahy na praktická operativní rozhodnutí a techniky. Proto je důležité progresivní vylepšování technologií pomocí vědecky kontrolovaných operativních systémů a materiálů a proto je nepostradatelná rozsáhlá interdisciplinární spolupráce.

Každý zásah integrované památkové péče, částečná náhrada, osvobození, reintegrace, renovace a přestavba by měly být posouzeny s nejvyšší možnou pozorností a měly by splňovat tato kritéria:

- 1) *minimální intervence*;
- 2) *reverzibilita* naplánovaných nebo provedených zásahů;
- 3) mechanická a chemicko-fyzikální *kompatibilita* se staršími strukturami;
- 4) *stejná trvanlivost* pro historické i nové prvky;
- 5) zachování *autenticity*;
- 6) *soudobá výrazovost*, která se vyhýbá jakémukoli stylové nápodobě či historické falzifikaci.

Památková péče v procesu změny

Rušivé proměny, kterými svět v současnosti prochází následkem globalizace a klimatických změn, případy špatné památkové obnovy, masová turistika a sociální konflikty mají bezprecedentní vliv na kulturní dědictví a naléhavě vyžadují odpovídající pozornost ze strany úřadů, oborových organizací i odborníků, aby bylo dosaženo integrované péče o kulturní dědictví a přitom byla respektována jeho autenticita a integrita.

Benátská charta (1964), Amsterdamská deklarace (1975) a Dokument o autenticitě z Nara (1994) představují základní doporučení pro státní a místní směrnice, schopné identifikovat specifické prvky a ducha místa ('spirit of place') (Québec 2008), zatímco hloubkové studie vytvořené na setkáních při příležitosti oslav padesátého (Benátky), čtyřicátého (Amsterdam) a dvacátého (Nara) výročí volají po definování možných intervenčních strategií a postupů, které by reagovaly na současné společenské výzvy. Další aspekty týkající se způsobů, jak využít kulturní dědictví v procesu změny, se objevily během mezinárodního sympozia ICOMOS Památky a krajina jako lidské hodnoty (Heritage and Landscape as Human Values, Florencie 2014) a spolu s analýzou následujících témat přispívají k obohacení a posílení ústřední role kulturního dědictví jako součástí lidských práv: *Sdílení a zažití identity komunit skrze turistiku a interpretaci*

Krajina jako kulturní habitat

Udržitelnost pomocí tradičních znalostí

Památková péče vycházející z místních komunit a jimi podněcovaná a místní zplnomocnění
Nové nástroje památkové praxe

Dále je nutné vymezit návody pro hodnocení a charakteristiku ohrožitelnosti kulturního a přírodního dědictví s ohledem na rizika způsobená klimatickými změnami, aby se zabránilo zhoršování stavu nebo ztrátě kulturního dědictví v souvisejících rizikových situacích.

Podobně je nezbytné provádět zásahy a konsolidovat ty již provedené ke zlepšování přístupnosti kulturních památek pro osoby s tělesným postižením.

2.

Strategie pro kulturu v Itálii

Mnoho národů z různých zeměpisných a kulturních oblastí světa musí dnes čelit novému kulturnímu pluralismu nejen v důsledku migrace, ale také internetové komunikace, změn klimatu, světové ekonomické krize a ohrožení svobod. Lidé s nejrůznějším zázemím, mluvící různými jazyky, s různými hodnotami a náboženským přesvědčením žijí a pracují vedle sebe a snaží se přizpůsobit jednotnému právnímu a politickému systému. Pokud má Evropa v tomto kontextu překonat krizi soužití, musí znovuobjevit a oživit svou identitu s hlavními díly, svým kulturním dědictvím a krajinou evropské kultury, navrátit krásu globalizovaným oblastem pomocí mezinárodní spolupráce a kontaktem mezi odlišnými kulturami. Sen o integraci může znovu ožít prostřednictvím rozvoje spojených evropských měst směřujících k evropskému kontinentu s mnoha centry, ve kterém plně stojí za to žít. Ve světle těchto úvah je v Itálii, která se potýká s poškozeným životním prostředím, hydrogeologickou nestabilitou, znečištěním a společenskou a územní destabilizací, také nutné, abychom „restartovali z kultury“ a ustanovili základní strategii pro stát vycházející z velkého, obecně sdíleného kulturního, společenského a ekonomického projektu, schopného dát občanům i podnikům novou naději pro budoucnost a lepší kvalitu života.

Kultura, opravdová ekonomika, od které je možné se odrazit

Italské kulturní dědictví tvoří bohatství hmotných a nehmotných památek a hodnot: patří mezi ně 3 609 muzeí, takřka 5 000 památkových lokalit zahrnujících stavby, muzea a archeologická území, kolem 46 025 chráněných nemovitostí, 12 609 knihoven, 34 000 divadel a koncertních sálů a 53 památek UNESCO. Tyto památky nereprezentují pouze minulost a současnost, ale také budoucnost

národa; je to zdroj, který je potřeba chránit a rozvíjet, výjimečné historické a kulturní dědictví, díky kterému je Itálie v mezinárodním kontextu jedinečnou zemí.

Jak Itálie financuje kulturu

Italská kulturní identita spojená se svým historickým postavením by mohla být ideálním zdrojem pro nový růst. Přesto země v současnosti nemá národní strategii rozvoje kulturního a kreativního sektoru, dochází k dalším škrtům v investicích do těchto oblastí a ani o své památky se stát nestará dostatečně. Po roce 2000 klesl rozpočet ministerstva pro kulturu a turistický ruch (MIBACT) pod dvě miliardy eur a za posledních 13 let tak ztratil zhruba 25 % své předchozí hodnoty.

Návrh podpory územního řízení (territorial governance)

Pro rozvíjení konceptu 'territorial governance' navrhla italská asociace Federculture založit fond pro kulturní projekty s cílem podporovat místní rozvoj založený na kultuře. Tento podpůrný nástroj pro strategické a integrované plánování v oblasti kultury může otevřít dveře novým rozvojovým strategiím pro kulturní památky jako klíč k místnímu rozvoji, který vytvoří vhodnou půdu pro získávání investičních příležitostí z dalšího plánovaného kola komunitních fondů.

Integrované programy pro místní rozvoj

Ministerstvo kultury a cestovního ruchu (MIBACT) a především Hlavní správa rozvoje (General Management for Enhancement) zahájily proces integrovaného územního rozvoje kulturních památek s důrazem na spolupráci veřejného a soukromého sektoru pro jejich širší a rozmanitější interakci a otevřely přípravnou fázi plánů, programů a rozvojových projektů.

Město, kultura a interkultura (inter-culture)

Cíl strategie Europe 2020 pro udržitelný, inteligentní a harmonický růst volá po obecné vizi budoucnosti komunit, ve které bude mít společenský rozvoj stejnou váhu jako rozvoj technologický.

Italská města se mohou stát „chytrými“ městy, která jsou jak inteligentní, tak udržitelná díky své výjimečné historii, kráse, rozmanitým kulturám a dalším historickým kontextům. V Itálii je kultura většinou odkázána na úsilí místních institucí. Co nám chybí a je opravdu nutné, je důkladná národní strategie plánování využívání zdrojů se štedrými a dlouhodobě zaměřenými programy, které mohou přinést růst ekonomice založené na kultuře a vědění. Naše města potřebují lepší dialog mezi kulturním a společenským kapitálem.

To ukazuje, že kultura je součástí italské historie, znamená přínos pro budoucnost a je zásadním faktorem v rovnoprávné, harmonické a opravdu demokratické společnosti.

Opatření pro ochranu italského kulturního dědictví a rozvoj kultury

31. května 2014 byl schválen zákon ART-BONUS, navržený předsedou vlády a ministrem kultury spolu s ministrem financí. Zákon se týká „Urgentních opatření na ochranu kulturních památek, rozvoj kultury a turismu“ a vychází z úvah o nutných a urgentních potřebách:

- zajistit zdroje, také pomocí daňových úlev, které zaručí ochranu italského kulturního dědictví a rozvoj kultury;
- přinést okamžitou nápravu v případě mnoha italských kulturních památek ve stavu bezprostředního ohrožení;
- uvést v platnost opatření pro nový rozvoj turistiky s cílem podporovat související podniky a růst tohoto produktivního sektoru, který je strategicky důležitý pro nový ekonomický rozvoj země; zákon přináší daňovou úlevu ve výši 15 % fyzickým osobám a neziskovým organizacím, komerčním právním subjektům pak pět tisícín ročního příjmu ve prospěch darů na podporu kultury, pro údržbu, ochranu a obnovu veřejného kulturního majetku, na podporu institucí a kulturních míst ve veřejném vlastnictví a pro tvorbu nových struktur, neziskových veřejných organizací nebo institucí.

Prof. Pavel GREGOR.

Architekt, teoretik, pedagog i dlouholetý činný památkové péče na Slovensku, profesor na Fakultě architektury STU v Bratislavě. Je prezidentem slovenského NK ICOMOS a členem několika jeho vědeckých výborů.

Domnívam sa, že ani súčasná teória pamiatkovej starostlivosti zatiaľ nedala vyčerpávajúce či definitívne odpovede na základné otázky pamiatkovej starostlivosti, ktoré nastolili jej zakladatelia (najmä Alois Riegl), ako je interpretácia kultúrno-historických hodnôt, ktoré tvoria podstatu pamiatkového javu, a spôsoby ich ochrany, obnovy a prezentácie. Rozšírila sa nielen škála pamiatkových hodnôt, ale aj škála kultúrno-historických javov, ktoré sú dnes chápané ako pamiatky, či súčasť komplexného kultúrneho dedičstva. Súčasná teória pamiatkovej starostlivosti sa musí vysporiadať rovnako s názormi, ktoré chcú chrániť a konzervovať takmer všetko, ako aj s názormi spočívajúcimi v filozofii ochrany pamiatok ako takú. Za najnaliehavejšiu úlohu preto považujem proces začlenenia pamiatkovej

starostlivosti (vrátane jej teórie) do komplexného procesu udržateľnosti kultúry a spoločenského vývoja v ekonomickom a urbanistickom rozvoji našich sídiel, pri zachovaní historických, kultúrnych a národných špecifik v procese svetovej globalizácie.

Aktuálnym problémom teórie pamiatkovej starostlivosti na Slovensku je konštatovanie, že skúmaniu a rozvoju tejto disciplíny sa venuje veľmi málo ľudí rovnako ako aj iba malá pozornosť. Tento fakt súvisí najmä so skutočnosťou, že otázky teórie sú nelogicky zatlačované do úzadia pod náporom a ťarchou konkrétnych problémov ochrany a obnovy pamiatkového fondu na Slovensku, ktorý napriek skutočnosti, že zo zákona sú chránené iba 4 % historických štruktúr, aj tieto sú vystavené neúmernému tlaku investorov na ich likvidáciu či aspoň výrazné pretvorenie podľa súčasných potrieb. Takto sme na Slovensku prišli o celý rad výnimočných industriálnych pamiatok, v ohrození je aj tých pár príkladov modernej architektúry, ktorá je legislatívne chránená (takto bola napríklad zbúraná podstatná časť chránenej modernistickej architektúry na Bezručovej ulici v Bratislave, na základe požiadavky výstavby podzemných garáží). Spoločným rysom týchto aktivít je práve nedostatok teórie pamiatkovej starostlivosti, nedostatok všeobecných metodických princípov usmerňujúcich proces ochrany a obnovy špecifických typologických druhov, z čoho pramení veľmi subjektívny metodický princíp, bez hlbšieho podloženia aj teoretickými postulátmi.

Prof. Dr. Jukka JOKILEHTO.

Skutečný nestor teórie, mezinárodní spolupráce a vzdelávání v památkové péči. Vystudovaný finský architekt a urbanista, posléze teoretik památkové péče spojil svou kariéru s Programem architektonické památkové péče ICCROM, prací pro Výbor světového dědictví UNESCO i ICOMOS (vědecký výbor TheoPhilos a exprezident Výboru pro vzdelávání). Je profesorem univerzity v Nové Gorici ve Slovinsku,

přednáší ale na mnoha dalších univerzitách po celém světě. Je spoluautorem mezinárodních dokumentů a strategických plánů týkajících se památkové péče a početných publikací – zásadní je především monografie A History of Architectural Conservation.

1.

Je zřejmé, že nejnaléhavějším úkolem je objasnit, co je dnes míněno pod pojmem „teorie památkové péče“. Zkoumáním široké škály postupů, které se uplatňují při péči o zdroje (fondy) považované za kulturní dědictví, a studiem posuzování nominací na Seznam světového dědictví lze snadno zjistit, že existují různé výklady pojmů často uváděných jako „teorie památkové péče“ nebo „zásady památkové péče“. Nicméně není jasné, co tato „teorie památkové péče“ opravdu je.

Základní rámec pro teorii památkové péče lze najít v mezinárodních doktrínách vyjádřených v doporučeních, úmluvách a dohodách přijatých členskými státy UNESCO nebo členy ICOMOS. V 60. letech 20. století napsal Cesare Brandi nejsystematičtější stať o teorii památkové péče. Byla publikována v roce 1963 a stala se základním východiskem pro Benátskou chartu z roku 1964, která hovořila o „památkách a sídlech“ (monuments and sites). V roce 1972 Úmluva o světovém dědictví hovoří o památkách, skupinách budov a sídlech a v roce 1976 doporučení UNESCO zmiňuje historické a architektonické areály (včetně lidové architektury) a jejich okolí. K tomu byly později přidány kulturní krajiny a začaly se rozlišovat movité a nemovité památky, hmotné a nehmotné kulturní dědictví.

V roce 2005 se Úmluva Rady Evropy z Fara zabývá „zdroji (památkami) zděděnými z minulosti“ a dohoda UNESCO z roku 2005 zavádí pojem kulturní „vyjádření/výraz“. Oba tyto dokumenty sjednocují pojetí kulturního dědictví a vyplývá z nich, že teoreticky by mělo být ke

zdrojům (památkám) považovaným za kulturní dědictví přistupováno jednotně. Na druhou stranu v roce 1994 Dokument o autenticitě z Nara poznamenává, že „diverzita kultur a památek v našem světě je nenahraditelným zdrojem duchovního a intelektuálního bohatství pro celé lidstvo“. Podle něho by proto měla „moderní teorie památkové péče“ v zásadě poskytnout vodítko pro rozpoznání a ochranu různých druhů „vyjádření/výrazu“ vytvářených po tisíciletí různými kulturami v různém prostředí a společenském kontextu.

Samozřejmě, ačkoli opravdu existuje početná literatura o památkové péči, nemáme ani jednu komplexní a všeobecně uznanou odbornou stať o současné teorii památkové péče. Myšlenky a koncepce jsou rozptýleny ve velkém počtu mezinárodních přijatých dokumentů považovaných za doktríny. Avšak tyto doktrinální texty se zabývají různými druhy objektů, které se nacházejí v různém stavu a vyžadují různé druhy péče. Proto dochází k častým nejasnostem ohledně toho, co by měla být teorie a co praktická péče odpovídající konkrétním případům.

Vzhledem k tomu, že není k dispozici jeden uznávaný doktrinální text, existuje teorie památkové péče pouze v myslích lidí. Je to nehmotný produkt moderní kultury. Je výrazem různých místních, regionálních a mezinárodních zkoumání a diskusí, které poskytují důkazy pro základní filozofii. Uvážíme-li, že pro lidstvo je typická tvůrčí různorodost, která přetrvává v průběhu času, snad není ani možné sepsat konečnou doktrínu. Místo toho je nezbytné, abychom dále usilovali o ověřování stávajícího porozumění tomu, co je vhodný postup v jednotlivých případech a jak nám tyto různé případy mohou pomoci porozumět dědictví lidstva a tomu, jak o ně nejlépe pečovat. Proto je nanejvýš důležité vyvíjet a zavádět strategie rozvoje lidských a institucionálních zdrojů, které budou určeny relevantním subjektům, a dále aktualizovat právní a administrativní rámec v souladu s mezinárodně uznávanými zásadami.

2.

Teorie památkové péče je často vykládána jako soubor pravidel, která se rovněž odrážejí v terminologii a památkové legislativě. Je problematické, že tato pravidla obvykle zůstávají vázána v čase a neberou vždy v úvahu specifickou jednotlivých případů v rámci proměňujícího se doceňování významu památek. Pravidla nelze chápat jako všeobecně použitelná, což by naopak mělo být cílem teorie památkové péče. Ve skutečnosti se dokonce tato pravidla, pokud nejsou chápána s náležitým porozuměním, mohou stát překážkou pro pochopení

a výklad záměrů rozvíjející se teorie památkové péče.

Jedním z úkolů památkové péče je takzvaný „values-based management“ – management založený na hodnotách. Ideálním výsledkem tohoto přístupu je zachování významu připisovaného památce. Z toho vyplývá odpovídající reakce na rozvíjející se památkový odkaz, která zároveň bere v potaz ekonomické tlaky v moderní společnosti.¹ Problém je, že hodnoty a priority se mezi jednotlivými skupinami osob různí a není vždy jednoduché zdůvodnit důležitost zachování zranitelných historických staveb v polemice s ekonomickým a finančním prospěchem vyplývajícím z komerční regenerace a turistiky. Osvojení hodnot je samozřejmě výsledkem procesů učení. V památkovém urbanistickém území by management měl začít se „čtením“ a výkladem jeho historické a funkční integrity (morfologie), aby došlo k porozumění vztahu různých prvků k celku. Jen takový postup zaručí, aby společnost měla schopnost shodnout se na kulturně udržitelném rozvoji území.

Pokud zkoumáme historická osídlení v širším krajinném prostředí, jehož jsou součástí, mohou být vnímána různým způsobem. Lze identifikovat jednotlivé části osídlení zajímavé z architektonického nebo historického hlediska a zařadit je na seznam chráněných památek. Výsledkem bude „památková ochrana architektury“, která ale má sklon ignorovat kontext. Osídlení může být rovněž definováno jako městský soubor začleněný do širšího environmentálního okolí. To znamená, že je třeba brát v úvahu všechny prvky, které jsou důležité pro funkční a strukturní integritu místa. Pak bude důležitá nejen jejich architektonická nebo umělecká hodnota, ale i jejich funkce v rámci celého osídlení, neboli „integrated urban conservation“ – integrovaná urbanistická památková ochrana. Nejde o rozhodnutí mezi několika možnostmi, ale o integraci alternativ do metodologie, která nejprve určí všeobecnou strukturu sídla a význam jeho jednotlivých částí pro celek. Jedině pak lze pochopit a určit postup pro každý jednotlivý prvek: co zachovat, co a jak rekonstruovat a co případně odstranit.

Památková péče je v zásadě kulturní problém. Je to kulturní záležitost, protože je třeba rozpoznat předávané zděděné kulturní projevy a uznat je jako památky. Je to kulturní záležitost, protože samotná idea uznání něčeho ja-

■ Poznámky

1 Marta de la Torre, 'Values in Heritage Conservation: A Project of The Getty Conservation Institute', in: *Bulletin: The Journal of Preservation Technology* XLV, 2014, č. 2/3 (Special Issue on Values-Based Preservation), s. 19–24.

ko památky musí být také nezbytně přijata jako součást naší současné kultury. Proto se lidé musí spojit, aby se stali součástí „památkové komunity“, „která si cení jednotlivých aspektů kulturního dědictví, které si přeje v rámci veřejného působení udržet a předat budoucím generacím“, jak je uvedeno v dohodě z Faro z roku 2005.

M.A. Hélia MARÇAL

Konzervátorka a teoretička péče o kulturní dědictví působící v Lisabonu. V současné době dokončuje svou disertaci, která se zabývá ochranou děl performance vytvořených v 70. letech 20. století. Působí jako koordinátorka Pracovní skupiny pro teorii a dějiny ICOM CC.

1. Jedna z nejnáléhavějších výzev v teorii památkové péče spočívá v tom, jak jsou památky vnímány různým způsobem napříč kulturami a obory a jak to nakonec ovlivňuje praxi památkové péče a naše poslání jako památkářů.

Památková péče je často vnímána jako obor zaměřený na předměty/objekty. Některé klíčové texty ale připomínají význam hodnot kulturního dědictví, přičemž je považují za společenský konstrukt, který je založen na sociálních vztazích daného objektu. Tento posun k „památkářským subjektům“, brilantně nastíněný teoretiky Ericou Avrami a kol.² a Salvadorem Muñoz Viñasem,³ se odrazil v tom, čemu nyní říkáme hodnotově orientovaná (value-led) památková péče. Dosavadní aplikace této filozofie nicméně nepřinesla dostatečné výsledky – stanovení hodnoty totiž obvykle určuje, co kulturní dědictví je, ale není dostatečně zaměřeno na vymezení konkrétní podoby zásahů ze strany památkové péče.

Na první pohled toto tvrzení nezní úplně správně. Uvážíme-li nicméně, že hodnoty, které se vztahují k památkovému objektu nebo jeho významu, mají v různých komunitách, které tyto hodnoty posuzují, různou závažnost, zdá se, že památková péče má ve svých snahách sklon opakovat stejný systém přesvědčení a praxe, a to typicky západní společenský konstrukt těch, kteří bývají považováni za „experty“. Normálně má totiž tento západní kulturní systém sklon považovat památkové objekty za objekty hmotné, a připisovat proto větší důležitost estetické nebo historické hodnotě namísto hodnot, jako je například využití nebo užítkovost. Je však důležité zmínit, že i když toto hledisko ve většině památkové praxe převažuje, jsou zde významné výjimky v případě objektů (projevů) různých mimoevropských. Památkáři uznávají velké množství hodnot u těchto projevů kulturního dědictví, ale nane-

štěstí nejsou schopni se podívat na tento problém pohledem jiných oblastí jednání.

Objekty kulturního dědictví vznikají prostřednictvím hodnot, na jejichž vytváření se podílejí různí aktéři. Akty vedoucí k zachování (safeguarding) tedy nutně vycházejí jak z památkového objektu, tak z perspektivy všech aktérů, kteří proces památkové péče případně ovlivňují. Všichni tito aktéři přitom budou mít různé názory na to, co a jak chránit, stejně jako na specifické vlastnosti objektů, které si zaslouží být zachovány. Tato rozhodnutí nebo „tragické volby“ (*tragic choices*)⁴ vedou vždy ke ztrátě některých hodnot a posílení jiných. Proces rozhodování, který předchází jakémukoli skutečnému fyzickému zásahu, určuje cíl péče o památku. Cíl v „cíli zachování“ se téměř stal úkolem, spíše než celkovým cílem; úkolem výběru, co uchovat v daném objektu kulturního dědictví, jaká je jeho žádoucí forma a žádoucí identita.

Památkové zásahy by se tak měly soustředit na nalezení způsobů udržování (nebo revitalizace) významu památky v jeho mnohotvárnosti. Toho lze dosáhnout buď udržováním fyzických vlastností památky (což je podstatné například pro památku s převažující historickou a vědeckou hodnotou), nebo posílením účinku jejích dalších fyzických součástí (v případě památek s převažující užitnou hodnotou). Je proto možné říci, že akce zachování je třeba definovat podle významu objektu, zatímco konkrétní techniky v rámci struktury zachování by měly být ovlivněny fyzikálními vlastnostmi památky. Akce zachování však musí být podloženy informacemi o fyzikálních vlastnostech památky, jinak se stanou bezvýznamnými.

Aby k tomu došlo, je třeba, abychom proměnili naši představu a pochopili, co uchováváme pro budoucí generace; máme ve svých rukou svědectví minulých generací, které musíme vyvážit s právy současné a budoucí generace. Je-

díným způsobem, jak posoudit priority zásahů, je znát četné zainteresované subjekty a vědět, jaké hodnoty mají s památkou spojeny. Pokud se nám to nepodaří pochopit, může nám nakonec zbýt restaurovaný objekt, který přišel o to, co ho činí kulturním dědictvím – svůj význam. V takovém případě bychom skutečně selhali v našem poslání ochránit tuto nenahraditelnou stopu dějin a předat ji dál.

2. Druh výzev v teorii památkové péče má tendenci se měnit napříč památkovou praxí a objekty, které máme uchovávat. Kromě velmi vážných problémů s nedostatkem zdrojů, který postihuje téměř všechny země, je hlavní otázkou v Portugalsku definice profese. Ačkoli místní sdružení usilují o změnu již nějakou dobu, profese dosud nemá řádný certifikační proces. Oficiální certifikace by znamenala, že památkovou péči mohou realizovat pouze školení památkáři. Bez této certifikace je památková péče realizována (a někdy i vyučována v krátkých kurzech) jinými odborníky, jako jsou historici umění, architekti, archeologové, neškolení dobrovolníci. Nedostatek regulace ohrožuje jak umělecká díla, tak samotný obor a je v rozporu s téměř všemi etickými kodexy, předpisy, doporučeními a dalšími dokumenty.

Druh zásahu může být rovněž považován za problém – většinou se soustředíme na to, co může být považováno za brandiovský pohled. Například obvykle poukazujeme na to, že všechny zásahy musí být rozlišitelné a reverzibilní. Někteří památkáři však upřednostňují estetické zásahy,⁵ což je mnohými považováno za neetický přístup. Toto hodnocení je nicméně vždy k diskusi případ od případu. Obvykle by bylo možné se tomu vyhnout, pokud by hodnota památky byla řádně posouzena před

■ Poznámky

² Erica Avrami – Randall Mason – Marta de la Torre (edd.), *Values and Heritage Conservation*, Los Angeles 2000. Dostupné online na http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/valuesrpt.pdf, vyhledáno 10. 11. 2018.

³ Salvador Muñoz Viñas, *Contemporary Theory of Conservation*, Oxford 2004.

⁴ Viz Renée van de Vall, *Painful Decisions: Philosophical Considerations on a Decision-Making Model*, in: *Modern Art: Who Cares? An Interdisciplinary Research Project and an International Symposium on the Conservation of Modern and Contemporary Art*, Amsterdam 1999, s. 196–200.

⁵ Viz Alessandro Conti – Helene Glanville, *History of The Restoration and Conservation of Works of Art*, Oxford 2007. Dostupné online na <https://www.educacion-holistica.org/notepad/documentos/Arte/History/History%20of%20the%20Restoration%20and%20Conservation%20of%20Works%20of%20Art.pdf>, vyhledáno 10. 11. 2017.

každým památkárskym rozhodnutím. Jinými slovy, posouzením objektu kulturního dědictví nejprve jako nehmotné entity a pak jako fyzického projevu této entity.

Ing. Kristína MARKUŠOVÁ

Památkářka a ředitelka Krajského památkového úřadu v Košicích, autorka řady odborných článků z oboru.

1. Teória pamiatkovej starostlivosti – alebo skôr, podľa terminológie aktuálne platného pamiatkového zákona na Slovensku teória ochrany pamiatkového fondu – určujúca základné princípy v tejto oblasti pre praktickú aplikáciu, mi už v dnešnom svete všeobecnej globalizácie pripadá výrazne „eklektická“ – v každom jednom konkrétnom prípade sa dá nájsť adekvátny metodický prístup k údržbe, ochrane, reštaurovaní, ktorý zodpovedá aktuálnemu stavu, hodnotám a charakteru pamiatkového objektu a možnostiam jeho využitia, a ktorý je aj overený časom a vychádza zo všeobecnej teoretickej bázy ochrany pamiatok.

Európske krajiny majú dlhodobo budovanú právnu ochranu pamiatkového fondu a tomu zodpovedajúce orgány, ktorých oprávnenosť nebýva verejne spochybňovaná. Okrem právneho systému danej krajiny sa dá v problematických otázkach oprieť aj o medzinárodné charty a konvencie. Ako teoreticky zanedbanú oblasť však vnímam ochranu pamiatkových území – ochranu historického urbanizmu. Je to jediná časť hmotného kultúrneho dedičstva, ktorá sa nedá zachraňovať v múzeu: urbanistickú štruktúru historického jadra sídla tvoria zastavané a nezastavané plochy, ich vzájomné súvislosti, proporcie, hierarchia priestorov a hmôt, zhluk individuálne chránených objektov – a tých ostatných parciel a budov, ktoré nie sú osobitne zapísané ako pamiatkovo chránené. Vznikli v rôznom čase a v rôznej architektonickej kvalite – alebo aj bez nej – a na ich reguláciu si jednotlivé krajiny vytvorili systém, opierajúci sa predovšetkým o kompetencie obcí (územné plány a regulačné plány, všeobecne záväzné nariadenia obcí a iné regulatívy). Napriek tomu, že v bývalom Československu sa v polovici 20. storočia vytvoril aj na európske pomery nadštandardný prístup k ochrane pamiatkových území a pamiatkové rezervácie (neskôr i zóny) v Českej i Slovenskej republike dodnes z tohto systému profitujú, chýba mi väčší záujem odborníkov, a aj samosprávy historických miest o túto problematiku. Otázky, ktoré si pýtajú odpovede, sú napríklad: do akej miery sa dá nechránené budovy (bez architektonických hodnôt) nahradzo-

vať novostavbami bez toho, aby to malo zásadný vplyv na pamiatkové hodnoty územia? pokiaľ novostavba svojím umiestnením výrazne ovplyvní vzhľad historického jadra, do akej miery sa dá akceptovať vôľa vlastníka vytvoriť kontrastnú modernú architektúru, alebo naopak: pseudohistorizujúci gýč? prečo v niektorej krajine obecná samospráva nariadi stavebníkovi verejnú architektonickú súťaž a v inej sa to nevyžaduje? kde je hranica, určujúca rozsah prípustných moderných zmien územia bez straty pamiatkových hodnôt? a kto, kedy a podľa čoho má túto hranicu určovať? či tu je niekde hranica demokracie, za ktorou sa začína pole pre odborníkov?

Pokiaľ táto problematika nebude zaujímať teoretikov – odborníkov na historický urbanizmus a pamiatkové územia, a nebudú sa jej naozaj vážne venovať, potom naše historické jadrá miest prevalcuje zvnútra nenápadne postupujúci tlak stavebníkov, často bezohľadne parazitujúci na systematickej a prísnej ochrane okolitých pamiatkových objektov. Zlostí ma, ak mám dojem, že dôslednou ochranou, obnovou a reštaurovaním pamiatkových objektov a obmedzovaním ich vlastníkov dvíhame ceny v hodnotovej mape nehnuteľností v historických jadrách miest pre podnikanie developerov.

2. Teória ochrany pamiatkového fondu na Slovensku rieši predovšetkým to, aby vôbec bola. Je to predsa veľmi mladá vedná disciplína. Aj keď sa pýšime tým, že v rámci Uhorska sme na našom území mali jeden z najstarších pamiatkových zákonov v Európe (1881), a neskôr sme sa mohli v rámci Československa pripojiť k českým pamiatkarom, s ktorými sme prežili rozhodujúcu časť rozvoja pamiatkovej ochrany na Slovensku v 20. storočí, ešte stále nemáme vo všetkom jasno. Teória ochrany pamiatok by mala vychádzať predovšetkým z exaktného poznania hodnôt, a na tomto po-

znávaní a dokumentácii v ostatnom období usilovne pracujeme. Svedčí o tom nielen revízia pamiatkového fondu a revízia pamiatkových území, ktorú vykonávajú zamestnanci Pamiatkového úradu SR na celom území od roku 2000, nielen postupné vydávanie nového súpisu pamiatok na Slovensku (edícia Národné kultúrne pamiatky na Slovensku: okres Ružomberok – 2008, okres Martin – 2012, sídlo Levoča – 2016), ale i narastajúci počet odborných monografií a tematických publikácií, ktorých autori sú z rôznych akademických a vedeckých inštitúcií. Napriek tomu je ešte dosť zanedbaných a neprebádaných oblastí na Slovensku, kde sa ponúkajú doteraz ukryté hodnoty, a k tomu nás čakajú aj „staronové“ objavy v neprebádaných archívnych podkladoch.

V súvislosti s praktickou každodennou pamiatkarskou praxou sa vynára ešte jeden okruh problémov, ktorým sa zatiaľ vyhýbajú aj odborníci. Vplyv obdobia socializmu na naše kultúrne dedičstvo sa dá porovnať nanajvýš s vojnovými škodami, veď okolnosti oboch pohrôm sú analogické: veľkoplošné deštrukcie/asanačné v sídlach, rozsiahle presídlenie/vysídlenie obyvateľstva so stratou identity k svojmu prostrediu, zásadná zmena hierarchie hodnôt všeobecne ... Ibaže obe svetové vojny v 20. storočí trvali len zopár rokov, ale socializmus tu dlel vyše štyridsať liet, čo nenávratne pozmenilo vzhľad krajiny i sídiel. Mnoho menších mestečiek úplne stratilo svoju identitu, vo väčších sa v mene pokroku burali celé bloky, aby sa do centra zmestili nové bytovky pre nových ľudí, budujúcich svetlé zajtrajšky. Dnes je to naše dedičstvo „all inclusive“ – ale čo s tým? Máme morálne právo sa k tejto zástavbe, nerešpektujúcej miestnu mierku urbanizmu, proporcie, uličné čiary, tradičný pomer zastavaných a nezastavaných plôch, ignorujúcej stáročnú tradíciu i skúsenosti, stavať ako k vojnovým škodám? Alebo máme budovy zo socializmu čtiť a chrániť ako neoddeliteľnú súčasť našich dejín? konzervovať ich bezo zmien? či len niektoré z týchto diel? ktoré? Máme ich posudzovať podľa základných princípov klasickej architektonickej tvorby, pri ktorej sa očakáva úcta a ohľad na okolité zastavané územie? Alebo máme mať na budovy z čias socializmu výnimočne iné kritériá, než na architektúru, pochádzajúcu z akéhokoľvek iného obdobia?

Naliehavosť tejto problematiky chcem zdôrazniť skutočnosťou, že zvyčajne nemáme problém usmerňovať akúkoľvek náročnú obnovu či reštaurovanie kultúrnej pamiatky, vieme si poradiť a vybrať metodiku, zohľadňujúcu evidentné pamiatkové hodnoty. Zásadné zmeny vzhľadu „socialistických“ budov alebo ich náhradu novou architektúrou vieme v rámci

kompetencií špecializovanej štátnej správy na úseku ochrany pamiatkového fondu ovplyvniť len v pamiatkových územiach, avšak tieto zásahy najmä mimo pamiatkových území často rozdeľujú našu spoločnosť. Od socialistického obdobia nemáme dostatočný časový odstup – časť spoločnosti má subjektívne väzby k tomuto prostrediu a na základe princípov fungovania demokratickej spoločnosti sa dožaduje ochrany svojich záujmov aj na úkor záujmu vlastníka. A z toho vyplýva naliehavá úloha pre odborníkov na Slovensku: s vážnosťou a zánietením sa venovať hodnoteniu architektúry z obdobia socializmu – nepodľahnúť subjektívnej ostalgi, ale vytvoriť základné princípy tohto exaktného hodnotenia, ktoré by bolo možné aplikovať všeobecne, a na základe objektívneho výskumu vybrať objekty s atribútmi pamiatkových hodnôt, ktoré by bolo vhodné v budúcnosti zahrnúť medzi kultúrne pamiatky.

Prof. Salvador MUÑOZ VIÑAS.

Profesor restaurování papíru na Universitat Politècnica de València a vedoucí Skupiny restaurování papíru v ústavu památkové péče. Z jeho početných přednášek a publikací získala světový věhlas Contemporary Theory of Conservation.

1. Podle mého názoru nemáme jen jeden naléhavý úkol, ale několik. Některé z nich jsou:

A. Kvantifikovat přínosy památkové péče podle zdravého rozumu, nebo spíše, pokud je to možné, přesvědčit lidi (zejména ty, kteří rozhodují), že výsledky nejsou kvantifikovatelné.

B. Vypořádat se s novými typy památek: popkulturní památky, nehmotné/fyzikální památky (to znamená památky založené na fyzikálních jevech, jako jsou světelné projekce nebo zvukové vlny) a nehmotné/metafyzické památky (čili památky, které sestávají z čistých informací, jako jsou jazyky nebo počítačové programy).

C. Ustanovit roli památkové péče a památkářů. V současné době jsou tyto role jaksi usazeny mezi kurátory a úředníky, což vede jak k praktickým problémům, tak k teoretickým otázkám (čí hledisko by mělo převládnout, zda hledisko památkáře, které je zaměřené bezvýhradně na uchování díla, nebo kurátora, který je povinen brát často v úvahu jiné priority? A proč?)

2. Ve Španělsku je památková péče většinou vnímána jako technický obor, takže teoretické, etické a filozofické otázky jsou často brány jako samozřejmé nebo jsou jednoduše ignorovány. Tyto otázky jsou tudíž poněkud přenechávány expertům. Jen několik případů

památkové ochrany se dostane na veřejnost nebo i k odborníkům. Všechny se týkají příliš invazivních zásahů, a lze proto říci, že to, o co jde především, je problematika minimálních zásahů.

Na okraj by bylo možno říci, že nejspornějším tématem na památkářské scéně v posledních letech je odborný kvalifikační systém, nebo spíše nedostatek jediného, sjednoceného systému. Máme zde architekty, historiky umění, památkáře z univerzit a dalších vzdělávacích center, kteří si konkurují ve způsobilosti provádět zásahy a/nebo o nich rozhodovat; původ každého odborníka do značné míry určuje charakter jeho zásahů a jeho priority. To se však týká teorie památkové péče pouze okrajově a pravděpodobně to sem ani nepatří.

Prof. Dr. Ursula SCHÄDLER-SAUB

Historička umění a restaurátorka nástěnné malby a architektonických povrchů je profesorkou historie a teorie restaurování a dějin umění na Technické univerzitě v Hildesheimu. Je členkou výboru ICOMOS Deutschland a vědeckého výboru pro nástěnnou malbu a architektonické povrchy ICOMOS. Ve svém oboru také hojně publikuje.

Poznámka na úvod: vzhledem ke své odborné praxi restaurátorky zaměřené na konzervaci a restaurování nástěnných maleb a architektonických povrchů a vzhledem ke svému výzkumu v rámci teorie památkové péče a hledání styčných bodů mezi teorií a praxí památkové péče a restaurování uměleckých děl a kulturních památek bych ráda zaměřila svou krátkou stať na dvě ústřední témata často probíraná odborníky v tomto oboru (Restauration in der Baudenkmalfpflege), než abych jen vyjmenovala více problémů bez vysvětlení.

1. Jeden z nejnáléhavějších úkolů v současné teorii památkové péče: koncept autenticity

Zachování autenticity je ústředním cílem památkové péče od 19. století až do současnosti, ve světě více a více utvářeném virtuální percepce hmotných dokumentů. Termín „autenticita“ v teorii památkové péče má nejasný význam, který se měnil v nedávné minulosti i současnosti. Je často úzce spojován s dalším klíčovým termínem – „originál“. Pro několik památkových teorií 20. století byla nejdůležitějším cílem restaurátorského průzkumu (restauratorische Untersuchungen) a památkové péče identifikace originálu, který byl poškozen nebo nesprávně interpretován pozdějšími zásahy, a odhalení jeho celé autenticity. Na základě objektivně nerozumné myšlenky navrácení se k originálu pomocí „derestaurování“ (Entrestaurierung) byly fragmenty často odhaleny a znovu restaurovány v duchu převládajícího vkusu. Tímto způsobem bylo autorizováno podstatně poškození historického pramenu. Odborné a pokud možno minimálně invazivní strukturní a stratigrafické průzkumy materiálů kulturní památky (např. zdiva, vrstev omítky, vápna a polychromie) jsou bezpochyby velmi užitečné pro zjišťování původní podoby a původních metod užívaných umělci a řemeslníky během tvorby památky i její pozdější reinterpretace a obnovy. Na základě těchto zjištění je pak možná digitální rekonstrukce např. různých historických staveb a stylových období památky. Avšak odhalení nejstarších částí památky a jejich zvýraznění jako „originálu“ v žádném případě nereprezentuje autentické sdělení nesené kulturním dědictvím a formované v průběhu času. Zděděný stav památky zahrnující pozdější úpravy je totiž, upřímně řečeno, jediný autentický. Můžeme zde zdůraznit důležitost dějin restaurování jako kapitoly kulturní historie, kde se vnímání a zprostředkování památky vázané na dobovou interpretaci postupně stává součástí historie památky.

Dnes tak zachováváme historické obnovy jako autentické součásti památek, představují vysokou úroveň kvality z hlediska své doby a pokud historické restaurátorské zásahy nejsou pro památku nebezpečné. Po památkáře, kteří mají na starost jak ochranu, tak prezentaci kulturního dědictví, je hlavní výzvou přemostění mezery mezi autenticitou památky v jejím zděděném stavu a společenskými a estetickými potřebami současnosti.

2. Jeden z nejčastěji probíraných problémů památkové teorie v Německu: etika památkové péče mezi mezinárodními standardy a místní tradicí

Pro památkáře v oblasti péče o stavební památky v Německu jsou mezinárodní úmluvy a dokumenty o ochraně kulturního dědictví v každodenní praxi často užitečnější než komplexní teorie památkové péče. Benátská charta – pro památkovou péči zásadní historický dokument – je stále jednou z nejoceňovanějších a nejcitovanějších chart pro hodnocení metod a cílů památkové péče. Základy restaurátorské etiky, jako například podrobná dokumentace a souvislá údržba a péče o stavební památky stejně jako minimální zásahy namísto radikálního restaurování, pocházejí z této úmluvy a z národních a mezinárodních pravidel profesionální etiky. Během posledních dvaceti let je díky mezinárodní spolupráci mezi památkáři a díky Dokumentu o autenticitě z Nara 1994 velká evropská tradice památkové péče stále považována za důležitý základ, ale památkáři se stále častěji snaží přenést přes eurocentrický pohled na etiku památkové péče. V globalizovaném světě v oblasti konfliktu mezi univerzalismem a kulturním relativismem si nemůže etika památkové péče nárokovat univerzální platnost. Pod vlivem projektů mezinárodního kulturního dědictví památkáři objevují hodnoty místních tradic památkové ochrany, které se často dramaticky liší od vědeckých evropských konceptů. Tento interkulturní dialog mezi místními tradicemi z celého světa a mezinárodními standardy památkové péče vyvinutými povětšinou v Evropě se pro teorii a praxi památkové péče stává stále nezbytnějším.

Doc. Marko ŠPIKIĆ

Historik umění a památkové péče, působící dnes jako docent na Univerzitě v Záhřebu. V letech 2011–2016 byl předsedou chorvatského komitétu ICOMOS, dosud je členem výboru TheoPhilos ICOMOS. Je překladatelem a autorem řady výzkumů a publikací z teorie a dějin památkové péče v Evropě.

1. Myslím, že je důležité diskutovat o roli teoretiků v mezinárodním hnutí památkové péče. Jejich důležitost by měla být zvážena jak ve vztahu k politickým činitelům, tak k veřejnosti. V současném vnímání kulturního dědictví a péče o ně převládají názory politiků a veřejnosti, takže někteří kolegové poukazují na konec památkové péče, jak ji známe. Jakožto historik památkové péče si uvědomuji důležitost odborníků obecně, včetně teoretiků. Tradici byli zprostředkovateli vyjednávání mezi politickými elitami a širokou veřejností. Nyní jsou často odsouváni na okraj kvůli současnému fenoménu zpolitizovaného „prahnutí po historii“ (W. Pehnt) a narůstající „komodifikaci národního“ (M. Glendinning).

Teoretici by si měli být rovněž vědomi významu historie památkové péče jako zdroje svých názorů. Minulost památkové péče není pouze dějinami ochranných nebo ničivých zásahů do památek; tvoří významnou část evropských dějin myšlení a v několika minulých dekáдах se usilovalo o to, aby se stala součástí sociální historie na globální úrovni. Beru-li v úvahu rozdíly mezi kulturami určené památkami a jejich vnímáním a kodifikované v Dokumentu o autenticitě z Nara, domnívám se, že teorie památkové péče by měla vzít v potaz důležitost svého evropského původu a pokusit se formovat globální diskurs o památkové péči tak, aby bylo uznáváno, čeho dosáhly jiné kultury, a zároveň respektována kultura vlastní. Evropská geneze památkové péče není tvořena dějinami kolonialismu, ale altruismu a emancipace. Vnímání důležitosti všestranné intelektuální minulosti jednoho kontinentu není známka výlučnosti, ale kulturní specifity. Lidé vzdělaní ve vnímání a výkladu kulturního dědictví by si měli uchovat společenskou a odbornou důstojnost ve svém kulturně specifickém kontextu. To jsou základní požadavky pro jakékoliv další diskuse.

2. Chorvatsko má dlouhou historii péče o památky, která je úzce spojena s jeho dřívějším postavením kolonie. Díky rakousko-uherské monarchii byla kultura památkové péče státní správou zaváděna již v 50. letech 19. století. A vzhledem k atraktivnosti chorvatských staveb a lokalit debatovali význační teoretikové jako Alois Riegl a Max Dvořák o péči o památky v dnešním Chorvatsku již na počátku 20. století. Středoevropská konzervační teorie památkové péče hrála v Chorvatsku významnou roli až do roku 1945, kdy byla nahrazena principy rekonstrukce a restaurování. Tyto dvě tradice pak dlouho ovlivňovaly generace chorvatských památkářů a restaurátorů. Od roku 2000 se koncept státní správy radikálně změnil a narůstá administrativní práce památkářů. Legislativa z roku 1999 změnila základní koncept památek (přeměnila je na kulturní vlastnictví) a konflikt v raných 90. letech přivedl na svět politický pragmatismus a poválečné rekonstrukce faksimilí. Jako nástroj politické státní správy chorvatští památkáři prakticky ztratili svou nezávislost jak v teoretických, tak praktických aspektech své práce. Nicméně je zde zajímavá tendence, která rozděluje starší a mladší generaci. Zatímco starší se přiklání k rekonstrukcím, mladší se stále více zajímá o sto let starý koncept péče (Pflege).

Ačkoli má Chorvatsko dlouhou tradici péče o památky, v posledních 25 letech se o teoretických otázkách (i s jejich dopadem na odborné a všeobecné vnímání památek) jen zřídka diskutovalo jako o všeobecně uznávaném paradigma. Největší výzvy v několika posledních letech přišly s téměř nekontrolovaným rozvojem turistiky. Zatímco byly v minulých 15 letech provedeny nové zápisy na Seznam světového dědictví, tlak turistického průmyslu (pilíře ekonomiky země) vyvolal občanské protesty a monitorovací opatření UNESCO. Absence profesionální odborné organizace (dobrovolně rozpuštěna v 90. letech) velmi často vede k politické svévoli a ohrožení investičních projektů. Teoretické problémy jsou tudíž řešeny jen individuálně při přípravě konkrétních památkářských a restaurátorských projektů, celonárodní konsenzus na tom, jak u praktických zásahů dosáhnout „jednotné metodologie“, ale chybí.

Fotografie získány od respondentů ankety, případně z jejich online prezentací. Autorem portrétní prof. Dinu Bumbaru je Alexandre Meslier.